

ти впевнено, як, власне, і про його римську належність [5, 136–137; 6, с. 61, 66]. Сама ж «криза III ст.» назавжди поклала край римській (класичній) військово-політичній активності в Причорноморському регіоні.

Отже, від I ст. до Р. Х. Північнопричорноморський регіон був у сфері римських політичних і військових інтересів. Проникнення римлян у регіон Північного Причорномор'я відбувалося поступово, в кілька етапів. Перебування залог у полісах спочатку не мало постійного характеру. У їх присутності були зацікавлені більше греки, ніж римляни. Саме ж перебування залог мало форму своєрідного військового союзу, а системна криза, яка до самих підвалин вразила Римську імперію у III ст. [2, с. 3], змусила римлян евакуювати свої легіони з полісів та згорнути свою активність у цьому регіоні.

Джерела та література

1. Археология Украинской ССР: в 3 т. Том второй: Скифо-Сарматская археология / отв. ред. С. Д. Крыжицкий, А. С. Русяева. Киев: Наукова думка, 1986. 589 с.
2. Брайчевський М. Ю. Римська монета на території України. Київ: Видавництво Академії Наук Української РСР, 1959. 254 с.
3. Давня історія України: в трьох томах. Том 2: Скифо-антична доба / відп. ред. С. Д. Крижицький. Київ: Інститут Археології НАН України, 1998. 494 с.
4. Зубар В. М. Про похід Плавтія Сільвана в Крим. *Археологія*. 1988. № 3(63). С. 19–27.
5. Зубарь В. М. Херсонес Таврический и Римская империя. Очерки военно-политической истории. Киев: Институт археологии НАН Украины, 1994. 180 с.
6. Кадеев В. И. Херсонес Таврический в первых веках нашей эры. Харьков, 1981. 143 с.
7. Колесников К. М. Римська військова присутність, гарнізон Херсонеса та особливості міжнародно-правового статусу міста у IV–V ст. *Древности 2012: харьковский историко-археологический ежегодник*. 2012, Том 11. С. 61–68.
8. Крижицький С. Д., Зубар В. М., Русяева А. С. Античні держави Північного Причорномор'я. Т. 2. Київ: Вид. дім «Альтернативи», 1998. 351 с.
9. Константин Багрянородный. Об управлении империей / под ред. Г. Г. Литаврина, А. П. Новосельцева. Москва: Наука, 1991. 496 с.
10. Смирнов О. И. Ольвия та Рим у I–IV ст. н. е. *Наукові праці*. Том X. С. 15–18.

Гадинко Олександр

*Сторожинецька гімназія Сторожинецької міської ради
Чернівецької області*

ДАВНЄ НАСЕЛЕННЯ ПЕРЕДГІР'Я БУКОВИНСЬКИХ КАРПАТ: ПРИРОДА І МАТЕРІАЛЬНІ ВПЛИВИ КУЛЬТУР РЕГІОНУ

Ключові слова: археологічна культура, селище, урочище, тераса, поселення, річка, заплава, долина, височина, слов'яни.

Keywords: archaeological culture, settlement, tract, terrace, settlement, river, floodplain, valley, hill, Slavs.

Сьогодні Сторожинецький район належить до того історичного ареалу Чернівецької області, який має багатовікову історію. Район розташований у південно-західній частині Чернівецької області, у передгірській частині Карпат. На півночі межує з Кіцманщиною, на сході – з Чернівцями та Глибоччиною, на за-

ході – з Вижниччиною, на півдні – з Румунією. Дві третини площі займає Буковинське передгір'я, і лише одну третю – буковинські Карпати. Район займає вигідне географічне положення. Місцевість перерізає залізниця Чернівці – Глибока – Сторожинець – Берегомет із відгалуженням з Карапчева на Чудей – Красноільськ. Найважливіші шосейні шляхи Чернівці – Сторожинець – Красноільськ, Глибока – Сторожинець – Вижниця та Кіцмань – Дубівці – Сторожинець. На території району протікає річка Серет із притокою Малий Сірет. У районі здавна проживають українці, румуни, поляки й інші народності [1, с. 89–92; 4, с. 2–4; 11, с. 4–6].

Рельєф – горбиста рівнина, яка ускладнюється Чернівецькою височиною, що простягається від Сторожинця до Чернівців і піднімається на 500 м н. р. м., досягаючи максимальної висоти 537 м (г. Цецино). У межах Передгір'я Чернівецької області, неподалік Сторожинця, збереглися у повному розрізі алювіальні відклади шостої надзаплавної тераси потужністю 17 м.

Карпатське Передгір'я в структурному відношенні відповідає Передкарпатському крайовому прогину, який чітко виділяється своїм горбисто-грядовим типом рельєфу. Такі гряди простежуються в районі гір Спаська, Цецино та в інших місцях на вододілі між ріками Глибочок та Глиниця. З усіх семи терас у долині Пруту, Сірету та Черемошу найкраще виділяється третя. Її розріз добре видно у с. Клинівка. Заплава у Сірету вузька, а його притоки мають більш-менш прямолінійні долини з помітною терасованістю у нижній частині схилу. В окремих місцях схили повністю порушені зсувами (с. Камянка, Великий Кучурів, Снячів, Стара Жадова, Зруб-Комарівський, Комарівці). Яскравий орографічний уступ Карпат видно біля с. Красноільськ-Красношора. Тут вузькою смугою на поверхню виходять вапнякові скелі юрського періоду, які є екзотичними утвореннями. Друга та третя тераси р. Малий Сірет утворюють Красноільську підгірську улоговину.

Прут-Сіретське Передкарпаття здебільшого збігається із Зовнішньою зоною Передкарпатського крайового прогину, складеного з потужної товщі глинисто-піщаних відкладів тортону. Характерними для цього ареалу є ерозійно-зсувні рельєфи та неотектонічні рухи, за допомогою яких виразно утворилися височини понад 500 м, як-от г. Цецино (537 м), г. Вивіз (494 м), широкі терасові долини. Хоча Сірет надто малий, порівняно з його долиною, проте така невідповідність пояснюється тим, що коли верхня частина, якою був Черемош, була перехоплена і скерована до Пруту, Сірет позбувся великої притоки і через це змілів. З південного заходу до Карпат прилягає Міжсіретський терасовий лісолучний район. Розташований він між двома Сіретами – Великим та Малим. Характерними особливостями міжсіретського регіону є абсолютні висоти (до 330–350 м – у долинах річок і 480–530 м – у межиріччях), наявність великих площ лісів.

Сірет – ліва притока Дунаю, яка бере початок на північно-східному схилі Карпат біля гори Бурсукової на висоті 1 100 м. Верхня частина Сірету, що протікає по області, складає 100 км. Загальна довжина Сірету становить 513 км. Гірська ділянка річки становить 20 км, передгірно-рівнинна – 80 км. Площа басейну становить 47,600 тис. кв. км. Гірська ділянка бере початок безпосередньо від витоків і сягає Берегомету. Тут же місцями трапляються тераси та заплави.

Так, у межах річкових долин Черемошу та Сірету простежуються 7 терас висотою 140 м над руслом. Це територія Буковинського Передгір'я, що простягається між долиною р. Сірет і крайовими хребтами Карпат. Тут висоти становлять приблизно 500 м. Ця територія густа протоками річок Сірету і Малого Сірету, що надає місцевості вигляду дрібногорбистої підгірної височини. Тут же трапляються великі тераси широкої долини р. Малий Сірет. У долинах річок Міхідри, Малого Сірету, Серетелю спостерігається надмірна зволоженість і заболоченість земель. Сьогодні основна маса поселень зосереджена вздовж нижніх та середніх терас Сірету та Малого Сірету, в долинах їх притоків. Верхні тераси переважно вкриті лісами.

Зазвичай найдавніші сліди життєдіяльності людини вишукують на берегах великих повноводних річок, підгір'ях, терасах, заплавах, там, де природа створила умови для життя. У прадавні часи людина цілком освоїла річкові долини і притоки Сірету. Ареал заселення обіймає територію Передкарпатської височини – терени Передгір'я буковинських Карпат. За археологічними даними, територію південно-західної частини області спрадавна населяли різні народності та племена. За історичними даними, населені пункти тут відомі лише з XV ст. Особливістю цього регіону є те, що до кінця в належний спосіб не оцінена археологічна, історична, соціокультурна спадщина краю [5, с. 27–30, 43–44, 72–73, 127, 168; 10, с. 50–56, 75–76, 85–87, 121–124, 137; 12].

Районний центр – місто Сторожинець – відомий з грамоти 18 лютого 1448 р. (за пам'ятками матеріальної давньоруської культури – селище з XIV–XV ст.) завдяки розкопкам 1960-х рр. видатного археолога Б. Тимощука.

Відбитки новокам'яного віку (неоліт, VII–V тис. до н. е.) виявлені в с. Чудей (рад. Межиріччя). Село розташоване на схилах Карпат між річками Малий Сірет та Сіретель, за 16 км від райцентру. Через Межиріччя протікає маленька річка Чудин, що впадає до Сіретелі. Уперше пункт згадується в 1707 р. [1, с. 90–92; 3, с. 202–203; 4, с. 3–5; 8, с. 3–5; 9, с. 546–547, 589; 13].

Пам'ятки відомої трипільської культури (VI – поч. III тис. до н. е.) виявлені у с. Великий Кучурів. Культурний шар цієї культури знайдений у північно-західній частині села. У центрі села, на лівому березі р. Дереглуй, в урочищі Селище – поселення культури Карпатських курганів II–V ст. н. е., слов'янської (VIII–IX ст.) та давньоруської (XIV–XV ст.) культур. На північ від села, на лівому березі р. Вільховець, в урочищі Стінка – ще одне поселення культури Карпатських курганів. За археологічними відомостями, село існує з XIV ст. В історичних джерелах відоме з 1421–1422 р.

Сліди поселення трипільської та давньоруської (X–XI ст.) культур виявлені також у центрі с. Михальча, в урочищі Церковище. На правому березі р. Коровля, на південний захід від села, в урочищі Перлева, та на північ від села, біля хутора Заволока, в урочищі Стара Стирка – поселення культури Карпатських курганів. У західній частині села, на обох берегах р. Тетичка, в урочищі Перлева – поселення слов'янської культури VIII–IX ст. Знаходиться в західній частині села, розташовується на першій надлуговій терасі р. Коровля, в урочищі Поляна [3, с. 245, 252; 9, с. 569–570, 606; 14, с. 51–52].

У центрі села Дубове, на п'ятиметровій терасі правого берега р. Коровля (басейн Пруту) відоме поселення трипільської та слов'янської культур (VIII–

IX ст.). Селище знаходиться в центрі села, на 5-метровій терасі правого берега р. Коровля. Вперше село згадується 19 вересня 1436 р.

Знахідки ж скіфського часу (VII–III ст. до н. е.) знайдені в центрі с. Бобівці, на правому березі р. Глиниця (права притока Пруту), в урочищі Григори. Розташовується село за 14 км північніше Сторожинця. Вперше згадується в документах 1421 р. [3, с. 211, 222; 9, с. 604].

Поселення слов'янської культури (VIII–IX ст.) відоме ще в центрі та на західній частині с. Годилів, на лівому березі Потоку. Так, у Селищі, у західній частині села, на мису, утвореному двома струмками, в 1972 р. були виявлені розорені житла з печами-кам'янками та уламки горщиків типу Луки-Райковецької. У Селищі, що на лівому березі Потока, у 1973 р. були знайдені на південних схилах уламки кераміки типу Луки-Райковецької.

У с. Давидівка, що за 800 м на схід від церкви, на високому березі р. Малий Серет відкопане поселення культури Карпатських курганів. У центрі села, на правому березі Малого Серету, в урочищі Селище – поселення XIV–XV ст. На північ від села – кургани. Розташоване село за 18 км західніше Сторожинця. Відоме лише з XVIII ст. [3, с. 219; 9, с. 605].

В Їжівцях, у східній частині села, на правому березі р. Малий Серет, в урочищі Замка – поселення XIV–XV ст. Розташовані Їжівці на прикордонній смузі, за 20 км на північний захід від Сторожинця. Вперше згадуються 17 серпня 1428 р. під назвою Южинці.

Рештки поселення культури Карпатських курганів установлені в Кам'яній, в центрі села, на лівому березі р. Кам'янка, в урочищі Селище та за 1 км на схід від села, на лівому березі р. Коровля, між потоками. У центрі села, на мису, утвореному ріками Кам'янка і Малий Стирка, в урочищі Каличанка та на захід від села в урочищі Полинак – поселення слов'янської культури (VIII–IX ст.). У 1971 р. в місцях темних плям-жител знайдено уламки кераміки типу Луки-Райковецької. Розташоване село на північному заході від Сторожинця, на відстані 14 км. Згадується з XVIII ст. [3, с. 229–230, 236; 9, с. 605].

У Панці (рад. Клинівка, що за 7 км від райцентру), у південній частині села, в лісі, на мису Поланка знайдено городище без культурного шару. У документах село згадується 1428 р. Поселення XIV–XV ст., що в урочищі Селище, відкрите у східній частині Костинців. Вперше згадується 1608 р. Розташовані за 16 км від Сторожинця [3, с. 242, 259; 9, с. 606].

Поселення культури Карпатських курганів розшукане також на північній околиці с. Ропча, що на лівому березі р. Глибочок, в урочищі Прибан. Через село протікає р. Сірет, розташовується за 7 км від Сторожинця. Пам'ятки цієї ж культури виявлені на хуторі Мислів у 1963 р. Поселення знаходиться за 1 200 м на захід від господарських будівель, на лівому низькому березі безіменного струмка. Археологічні пам'ятки цієї культури були свого часу встановлені й вивчені дослідницею-археологом Л. Вакуленко на всій території Підгір'я українських Карпат. Вперше згадується село 18 лютого 1448 р.

У східній частині Снячева, на обох берегах однойменної ріки, в урочищі Садовий, відкриті поселення трипільської культури, культури Карпатських курганів та поселення слов'янської (VI–IX ст.) культури. За 3,5 км від центра села

на схід, на лівому березі р. Глиський, в урочищі Васьків Горб – ще одне поселення трипільської культури. У південно-східній частині села, на лівому березі р. Снячів, в урочищі Толока – поселення слов'янської культури VI–VII ст. За 3 км на південний схід від села, в лісі, на мису правого берега р. Тисів, в урочищі Окопи – городище. На території городища наявні знахідки слов'янської культури VIII–X ст. На північ від центру села тече річечка Клітимній, а з заходу на схід – р. Снячовець. Поселення розташоване за 12 км від Сторожинця і 18 км від Чернівців. Поселення трипільської, голіградської (XI–VIII ст. до н. е.), давньоруської (XII–XIII ст.) культур відомі у західній частині с. Спаська, на пагорбі в урочищі Паланка. В Тисівцях, у південно-західній частині села, на правому березі р. Глиський, в урочищі Паньки виявлені сліди поселення трипільської культури. У північній частині села, на лівому березі р. Дереглуй, в урочищі Жалававторівка – ще поселення голіградської культури; в Ясенах, у центрі села, на берегах р. Кабин, в урочищі Селище – поселення культури Карпатських курганів. Згадується у грамоті від 1432 р. [3, с. 270, 252; 9, с. 607; 14, с. 51, 53].

Поселення XIV–XV ст. Відомі і в Старій Жадові, в центрі села, на правому березі р. Серет, в урочищі Селище та в Старих Бросківцях, у північній частині села, на лівому березі р. Глиниця, в урочищі Сесія. Вперше поселення з'являється в історичних документах 15 березня 1490 р. Стара Жадова розташована за 24 км від райцентру, на 10 км простягається обабіч берегів Сірету та його притоки Жадівки. Села Старі і Нові Бросківці, що розташовані відповідно за 15 і 8 км від райцентру, мають гористу місцевість, покриту здебільшого лісами. Через Старі Бросківці протікає річка Глиниця (ліва притока Пруту). Вважається, що раніше село називалося Борисківці (Борисове село), про що свідчить грамота від 23 лютого 1448 р. [3, с. 205, 214; 9, с. 596, 607–608].

У селах Верхні та Нижні Петрівці, Красноільськ, Комарівці, Дубівці, Буденець, Банилів-Підгірний сліди археологічних культур сьогодні не виявлені. Вперше згадуються Нижні Петрівці 11 липня 1610 р., Красноільськ – 1431 р. Розташований населений пункт за 25 км від райцентру, Нижні Петрівці – за 20 км, Верхні Петрівці – за 16 км на південь. Комарівці вперше згадуються в історичних документах у 1610 р., Дубівці відомі з грамоти 1463 р. Розташовані обидва населені пункти на лівому березі Пруту. Уперше Банилів-Підгірний (Банилів Волоський, Банилів над Сіретом), згадується в документах від 17 серпня 1428 р. Інше село Буденець відоме з 18 жовтня 1435 р. Розташовані села на р. Малий Сірет [3, с. 241, 243, 261; 9, с. 560, 580, 604–606].

Характеризуючи давні населені пункти Сторожинеччини, можна дійти таких висновків. По-перше, природно-географічні та кліматичні особливості краю суттєво вплинули на час та місце появи людини на цих теренах, що підтверджується умовами проживання та назвами самих населених пунктів. По-друге, археологічні розвідки, розкопки та дослідження у цьому регіоні проводилися ще в 1960–70-х рр. XX ст., тому актуальність їх набуває значення з двох причин – чимала дослідницька перерва у часі та необхідність проведення подальших історико-археологічних розвідок цього терену. По-третє, цей регіон населяли різні культури – трипільці, скіфи, слов'яни, – про що свідчать залишки їх матеріальної культури. По-четверте, основним автохтонним населенням краю є українці

(слов'яни) і румуни (волохи), чий сліди знаходимо в кожному населеному пункті, які починають згадуватися в письмових документах лише з XIV–XV ст. і далі. По-п'яте, вивчення минулого рідного краю (землі) є важливим обов'язком збереження історичного минулого народу, його пам'яті, мови. Цьому сприяють як історичні, так і географічні умови розташування регіону, а також соціокультурна спадщина краю.

Джерела та література

1. Особливості буковинського пограниччя: історія культурного полілогу: монографія / Л. Антошкіна, О. Гадинко, Г. Красовська, П. Сигеда, О. Сухомлинов. Донецьк: Ноулідж, 2010. 237 с.
2. Буковина. Історичний нарис. Чернівці: Зелена Буковина, 1998. 416 с.
3. Буковина. Загальне краєзнавство / пер. з нім. Ф. С. Андрійця, А. Т. Квасецького. Чернівці: Зелена Буковина, 2004. 484 с.
4. Гадинко О. О. Сторожинець: мандрівка крізь віки. Чернівці: Прут, 2013. 208 с.
5. Географія Чернівецької області / за ред. Я. І. Жупанського. Чернівці: Чернівецька обласна друкарня, 1993. 192 с.
6. Карпенко Ю. О. Топонімія Буковини. Київ: Наукова думка, 1973. 238 с.
7. Квітковський Д., Бринзан Т., Жуковський А. Буковина, її минуле і сучасне. Париж – Філадельфія – Детройт: Зелена Буковина, 1956. 966 с.
8. Ліщук Д., Гадинко О. Особистості епох. Чернівці, 2016. 100 с.
9. Малишко В. М. Сторожинець / Історія міст і сіл Чернівецької області. Київ: Головне видавництво УРЕ АН УРСР, 1969. С. 546–558.
10. Природа Чернівецької області / за ред. К. І. Геренчука. Львів: Вища школа, 1978. 160 с.
11. Речмедін А. П. Сторожинець. Ужгород: Карпати, 1977. 63 с.
12. Сторожинець: обличчя міста / ДНВП «Картографія»; авт. тексту О. Гадинко. Київ: Картографія, 2007. 2 пл. (1 арк.).
13. Тимошук Б. О. Знай і вивчай свій рідний край. *Радянське село*. 1963. 13 червня.
14. Чернівецька обласна організація українського товариства охорони пам'яток історії та культури. Каталог пам'яток археології Чернівецької області, взятих під державну охорону. Чернівці: Чернівецька обласна організація українського товариства охорони пам'яток історії та культури, 1992 р. 62 с.
15. Liebenwein D. Storozynez. Buchenland – Bukowina. Beschreibung und Erinnerungen. Darmstadt: Eigenverl, 1983. 206 p.

Мазур Максим

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ОПИС ПЕРВІСНИХ РЕЛІГІЙ ТА ПРИРОДА РЕЛІГІЙНОГО МИСЛЕННЯ ЗА ПАСКАЛЕМ БУАЄ

Ключові слова: релігія, фетишизм, магія, анімізм.

Keywords: religion, fetishism, magic, animism.

Актуальність досліджень релігійного мислення сьогодні є дуже високою в сучасній антропології. Якщо раніше релігії, як еволюційному та соціокультурному явищу, надавались доволі примітивні пояснення, то наразі висунуто велику кількість тверджень, що концентруються на релігії не тільки з погляду потреби нових інститутів влади або пояснення невідомих сил природи, а ще й з інших